

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Юридичний факультет

П. С. БЕРЗІН

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Підручник

Том I. Загальні засади

Київ
ВД «Дакор»
2018

УДК 343.2(477)(075)
ББК 67.9(;УКР)308я73
Б48

*Рекомендовано до друку Вченою радою юридичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол № 7 від 24 квітня 2017 року)*

Автор:

Берзін Павло Сергійович – д-р юрид. наук, професор кафедри кримінального права та кримінології юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Рецензенти:

Дудоров О.О. – д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя юридичного факультету Запорізького національного університету;

Письменський Є.О. – д-р юрид. наук, доцент, завідувач кафедри загальною-ридричних дисциплін Луганського державного університету внутрішніх справ імені Є.О. Дідоренка;

Куцевич М.П. – канд. юрид. наук, доцент, заступник декана юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Берзін П.С.

Б48 Кримінальне право України. Загальна частина : підручник : у 3-х т. – Т. I. : Загальні засади. – Київ : ВД «Дакор», 2018. – 404 с.

ISBN 978-617-7020-89-8

Ця книга є першим томом підручника із Загальної частини кримінального права, який (том) присвячується загальним засадам кримінального права. У цьому томі висвітлюються положення про кримінальне право як галузь права, його місце в системі права, механізм кримінально-правового регулювання, систему кримінального права, його принципи, джерела, чинність та застосування джерел, а також кримінальне право як юридична наука і навчальна дисципліна.

Перший том підручника підготовлений згідно з програмою курсу Загальної частини кримінального права, який викладається на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Для студентів, аспірантів (ад'юнктів), викладачів вищих навчальних закладів, науковців, працівників правозастосовчих органів, а також всіх, хто цікавиться проблемами Загальної частини кримінального права.

УДК 343.2(477)(075)

ББК 67.9(;УКР)308я73

ISBN 978-617-7020-89-8

© Берзін П. С., 2018
© ТОВ «ВД «Дакор», 2018

ЗМІСТ

Перелік скорочень	8
Навчальна література, рекомендована до вивчення всього матеріалу в томі I	10
Передмова	12
Глава I. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ ПРАВА	
§1. Основні положення	13
§2. Поняття та загальна характеристика кримінального права як галузі права	15
2.1. Різні значення словосполучення “кримінальне право”.....	15
2.2. Основні ознаки кримінального права як окремої галузі права	16
2.2.1. Поведінка людей, яка підлягає правовому регулюванню в кримінальному праві	17
2.2.2. Система правових норм, призначених регулювати в кримінальному праві поведінку людей	18
2.2.3. Система інститутів, яка утворює галузь кримінального права	19
2.2.4. Режими правового регулювання поведінки людини	21
2.2.5. Загальнообов’язковий характер правових норм, які утворюють галузь кримінального права	21
2.2.6. Формальна визначеність норм кримінального права	21
§3. Предмет кримінального права	34
3.1. Взаємозв’язок кримінально-правових відносин та правовідносин	35
3.2. Підстави виникнення і функціонування кримінально-правових відносин	35
3.3. Закріплення поведінки людини в нормах кримінального права (нормах-заборонах і нормах-дозволах)	36
3.4. Структура кримінально-правових відносин	36
3.5. Види кримінально-правових відносин (загальнорегулятивні, загальноохоронні та спеціальні охоронні кримінально-правові відносини) .	38
3.6. Юридичні режими функціонування механізму кримінально-правового регулювання залежно від загальнорегулятивних, загальноохоронних і спеціальних охоронних кримінально-правових відносин	40
§4. Кримінально-правове регулювання, його механізм, засоби, способи, предмет, методи і стадії.....	41
4.1. Поняття кримінально-правового регулювання, його засоби і способи	41
4.2. Предмет кримінально-правового регулювання	46
4.3. Методи кримінально-правового регулювання	47
4.4. Типи кримінально-правового регулювання	49
4.5. Стадії кримінально-правового регулювання	50
§5. Завдання галузі кримінального права	52
§6. Функції галузі кримінального права	55

§7.	<i>Кримінальне право та інші галузі права у системі права</i>	57
7.1.	<i>Основні типи співвідношення галузі кримінального права та інших галузей права</i>	57
7.2.	<i>Співвідношення кримінального права та інших галузей права</i>	59
7.2.1.	<i>Конституційне право</i>	59
7.2.2.	<i>Міжнародне право</i>	60
7.2.3.	<i>Цивільне право</i>	61
7.2.4.	<i>Кримінальне процесуальне право</i>	62
7.2.5.	<i>Адміністративне право</i>	62

Глава II. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В СИСТЕМІ ПРАВА

§1.	<i>Основні положення</i>	64
§2.	<i>Публічне право та кримінальне право: співвідношення і межі</i>	65
§3.	<i>Приватно правові засади в кримінальному праві</i>	71
§4.	<i>Матеріальне та процесуальне в кримінальному праві</i>	74

Глава III. МЕХАНІЗМ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

§1.	<i>Основні положення</i>	80
§2.	<i>Механізм кримінально-правового регулювання: поняття і структура</i>	81

Глава IV. СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

§1.	<i>Основні положення</i>	98
§2.	<i>Загальна та Особлива частини кримінального права України: їх особливості, взаємозв'язок та структура</i>	98
2.1.	<i>Складові елементи Загальної та Особливої частин кримінального права України</i>	99
2.2.	<i>Зв'язки між складовими елементами кримінального права України: їх особливості та значення</i>	112
2.3.	<i>Системне узгодження складових елементів Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України</i>	116

Глава V. ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

§1.	<i>Основні положення</i>	119
§2.	<i>Загальноправові принципи кримінального права</i>	121
2.1.	<i>Принцип законності</i>	121
2.2.	<i>Принцип верховенства права</i>	129
2.3.	<i>Принципи соціальної справедливості</i>	134
2.4.	<i>Принцип гуманізму</i>	136
2.5.	<i>Принцип рівності громадян перед законом</i>	142
§3.	<i>Галузеві (спеціальні) принципи кримінального права</i>	146
§4.	<i>Міжгалузеві принципи кримінального права</i>	148
§5.	<i>Інституціональні принципи кримінального права</i>	151

Глава VI. ДЖЕРЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

§1. Основні положення	153
§2. Історія джерел кримінального права України	155
2.1. Історія кримінального законодавства	155
2.1.1. Нормативно-правові акти давньогрецьких Античних міст-полісів та Боспорського царства	158
2.1.2. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Візантійської імперії (VI століття – середина VII століття)	159
2.1.3. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Хазарського каганату (середина VII – середина X століття)	161
2.1.4. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Давньоруської держави (Київської Русі) (кінець IX – середина XIII століття)	165
2.1.5. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Галицько-Волинського князівства (IX–XIV століття)	183
2.1.6. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу колоній Венеціанської та Генуезької республік (XIII – друга половина XV століття)	185
2.1.7. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Руської держави (Московської держави) (1478–1721)	185
2.1.8. Нормативно-правові акти, що застосовувались на українських землях, які входили до складу Великого князівства Литовського (середина XIII–1795 рік)	199
2.1.9. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Російської імперії (1721–1917)	204
2.1.10. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Австрійської імперії (1804–1867)	215
2.1.11. Нормативно-правові акти, які застосовувались на українських землях, що входили до складу Австро-Угорської імперії (1867–1918)	218
2.1.12. Нормативно-правові акти Тимчасового уряду, які застосовувались впродовж лютого–жовтня 1917 року	219
2.1.13. Нормативно-правові акти Радянської Росії (РСФРР) та УСРР, які застосовувались упродовж 1917–1922 років (до утворення у 1922 році Союзу РСР)	220
2.1.14. Нормативно-правові акти Української держави, які застосовувались упродовж квітня–грудня 1918 року	226
2.1.15. Нормативно-правові акти УНР, які застосовувались упродовж 1918–1920 років	227
2.1.16. Нормативно-правові акти ЗУНР	228
2.1.17. Нормативно-правові акти, які застосовувались на території Польської Республіки (Другої Речі Посполитої) впродовж 1918–1939 років	228
2.1.18. Юридичні акти СРСР та УСРР, які застосовувались упродовж 1924–1936 років	231

2.1.19. Нормативно-правові акти СРСР та УРСР, які застосовувались упродовж 1936–1991 років	234
2.1.20. Нормативно-правові акти незалежної України (з 1991 року)	240
2.2. Історія правових звичаїв як джерел кримінального права	243
2.3. Історія правових прецедентів як джерел кримінального права	250
2.4. Історія релігійних норм як джерел кримінального права	250
2.5. Історія правової доктрини як джерела у кримінальному праві	259
2.6. Історія джерел кримінального права, які поєднували декілька “форм” їх зовнішнього вираження	262
2.6.1. Джерела кримінального права Кримського улусу Золотої Орди (перша половина XIII століття – 1441 рік)	263
2.6.2. Джерела кримінального права Кримського ханства	274
2.6.3. Джерела кримінального права Османської імперії	275
§3. <i>Джерела сучасного кримінального права України</i>	276
3.1. Система джерел сучасного кримінального права України	276
3.2. Конституція України	277
3.3. Кримінальний кодекс України 2001 року	280
3.4. Кримінальний кодекс 1960 року	281
3.5. Закон України “Про застосування амністії в Україні” та окремі (спеціальні) закони про амністію	283
3.6. Кримінальний процесуальний кодекс України	284
3.7. Кримінально-виконавчий кодекс України	284
3.8. Кодекс України про адміністративні правопорушення	286
3.9. “Регулятивні закони” та підзаконні нормативно-правові акти	288
3.10. Міжнародні договори	289
3.11. Рішення Конституційного Суду України	293
3.12. Рішення Європейського суду з прав людини	298
3.13. Постанови Пленуму Верховного Суду України та Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ	301
3.14. Правова доктрина	304

Глава VII. ЧИННІСТЬ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

§1. <i>Основні положення</i>	307
§2. <i>Чинність джерел кримінального права України у часі</i>	308
2.1. Поняття та принципи чинності джерел кримінального права України у часі	308
2.2. Поняття та особливості чинності закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону) у часі	319
2.3. Поняття та особливості зворотної дії закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону) у часі, передбачені Кримінальним кодексом України	321
2.3.1. Поняття зворотної дії закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону) у часі	321
2.3.2. Особливості зворотної дії закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону) у часі, передбачені Кримінальним кодексом України	322
§3. <i>Чинність джерел кримінального права України у просторі та за колом осіб</i> ..	338

3.1.	Поняття та принципи чинності джерел кримінального права України у просторі	338
3.2.	Поняття та принципи чинності джерел кримінального права України за колом осіб	344
3.3.	Особливості передбачених Кримінальним кодексом України ситуацій, коли чинність (дія) закону про кримінальну відповідальність (кримінального закону) в просторі та за колом осіб поєднується	350
3.3.1.	Видача особи іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду	352
3.3.2.	Перейняття кримінального провадження	356
3.3.3.	Виконання в Україні вироку іноземного суду чи міжнародної судової установи	359

Глава VIII. ЗАСТОСУВАННЯ ДЖЕРЕЛ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

§1.	<i>Основні положення</i>	364
§2.	<i>Тлумачення положень Кримінального кодексу та інших джерел кримінального права України, його види та способи</i>	365
2.1.	Поняття тлумачення положень Кримінального кодексу та інших джерел кримінального права України	365
2.2.	Види тлумачення положень Кримінального кодексу та інших джерел кримінального права України	365
2.3.	Способи тлумачення положень Кримінального кодексу та інших джерел кримінального права України	371
§3.	<i>Колізії в джерелах кримінального права, види колізій та способи їх вирішення</i>	377
§4.	<i>Прогалини в джерелах кримінального права, види прогалин та способи їх подолання</i>	384

Глава IX. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЯК ЮРИДИЧНА НАУКА

§1.	<i>Основні положення</i>	389
§2.	<i>Основні напрями праворозуміння у науці кримінального права</i>	391

Глава X. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

§1.	<i>Основні положення</i>	397
§2.	<i>Предмет, основні методи та форми вивчення кримінального права</i>	398
§3.	<i>Система курсу Загальної частини кримінального права</i>	400
§4.	<i>Характеристика літератури до курсу частини кримінального права</i>	401